

บทที่หนึ่ง “บาง” และการตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง

1.1 การวิเคราะห์รายนามสถานที่จากแผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ.2449-2484

1.1.1 ความจำเป็นของแผนที่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ. 2449-2484

ความจำเป็นในการศึกษารายนามสถานที่จาก แผนที่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ. 2449-2484 โดยไม่ใช้รายนามสถานที่จากแผนที่ทหารชุด L7017 มาตรฐาน 1/50,000 ซึ่งแสดงข้อมูลทางภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน เกิดขึ้นเนื่องมาจากผลการศึกษาเบื้องต้นเพื่อเปรียบเทียบรายนามสถานที่ระหว่าง แผนที่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณกรุงเทพและปริมณฑล พ.ศ. 2449-2484 และ แผนที่ทหารชุด L7017 มาตรฐาน 1/50,000 โดยการสุ่มพื้นที่บริเวณเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี (รูปที่ 1.1 และ 1.2) พบว่ามีความแตกต่างกันของรายนามสถานที่ซึ่งปรากฏอยู่ค่อนข้างมาก ทั้งในกรณีที่

- (1) รายนามสถานที่ที่เปลี่ยนแปลงชื่อ
- (2) รายนามสถานที่ที่เคลื่อนย้ายตำแหน่ง
- (3) ที่ตำแหน่งเดียวกัน จากเดิมไม่เคยมีอยู่ในแผนที่เก่า แต่มาปรากฏบนแผนที่ใหม่พร้อมรายนามสถานที่
- (4) ที่ตำแหน่งเดียวกัน จากเดิมเคยมีรายนามสถานที่อยู่ในแผนที่เก่า แต่ไม่ปรากฏในแผนที่ใหม่
- (5) ที่ตำแหน่งเดียวกัน จากเดิมเคยมีรายนามสถานที่อยู่ในแผนที่เก่า แต่ไม่ปรากฏรายนามสถานที่ในแผนที่ใหม่ทั้งที่ยังมีสัญลักษณ์ปรากฏอยู่

รายชื่อหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลง ได้แก่

แผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ. 2449-2484	แผนที่ทหารชุด L7017
ไม่ปรากฏชื่อและหมู่บ้าน	บ้านวัดใน
ไม่ปรากฏชื่อและหมู่บ้าน	บ้านท่าน้ำ
บ้านบางพลับ	บ้านน้ำชน

รายชื่อวัดที่เปลี่ยนแปลง ได้แก่

แผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ. 2449-2484	แผนที่ทหารชุด L7017
วัดบางจาก	ไม่ปรากฏชื่อ
วัดบางบัวทอง	ไม่ปรากฏชื่อ
วัดไผ่ล้อม	วัดปรมัยยิกาวาส

รายชื่อคลองที่เปลี่ยนแปลงได้แก่

แผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ. 2449-2484	แผนที่ทหารชุด L7017
คลองบางพลับ	ไม่ปรากฏชื่อและคลอง
คลองบางนา	ไม่ปรากฏรายชื่อและคลอง
คลองบางน้อย	คลองบางนา

สันนิษฐานว่า ระยะเวลากว่าหนึ่งร้อยปีที่ผ่านมาทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการเรียกขานชื่อรายนามสถานที่ อย่างไรก็ตาม งานศึกษานี้เลือกที่จะใช้รายนามสถานที่ของ หมู่บ้าน วัด คลอง จากแผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พ.ศ. 2449-2484 เนื่องจาก

- ความสำคัญของรายชื่อดังเดิม ที่เก่าแก่ที่สุดที่สามารถพิสูจน์เป็นลายลักษณ์อักษรได้จากแผนที่
- ความน่าเชื่อถือของข้อมูล จากการทำแผนที่โดยการลงพื้นที่สำรวจอย่างละเอียด ในกรณีของแผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พ.ศ. 2449-2484 ในขณะที่การทำแผนที่ทหารชุด L7017 ใช้ข้อมูลภาพถ่ายทางอากาศเป็นหลัก
- รายนามสถานที่ซึ่งประกอบด้วยคำว่า “บาง” ในแผนที่ทหารชุด L7017 มาตรฐาน 1/50,000 มีน้อยกว่าในแผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พ.ศ. 2449-2484 เป็นจำนวนมาก

1.1.2 ขั้นตอนการศึกษา

ขั้นตอนการศึกษาจำแนกได้ตามลำดับดังนี้

(1) ขั้นตอนการคัดเลือกพื้นที่

ในการทำการศึกษารั้งนี้ ได้คัดเลือกพื้นที่ระหว่างที่ 7 ถึง ระหว่างที่33 รวม 27 ระบาย จากแผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พ.ศ. 2449-2484 ทั้งหมด 33 ระบาย ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง บริเวณ แม่น้ำนครไชยศรี-ท่าจีน แม่น้ำเจ้าพระยา และ แม่น้ำบางปะกง (รูปที่ 1.4)

(2) ขั้นตอนการตรวจสอบความถูกต้องของแผนที่

ตรวจสอบค่าความคลาดเคลื่อนในการต่อแผนที่ โดยการหาค่า RMS error จากตำแหน่งที่ตั้งวัดหรือ สถานที่ ซึ่งมีระบุอยู่ในแผนที่ทั้งสองชุด รวมทั้งสิ้น 95จุด สรุปค่าความคลาดเคลื่อน RMS = 37.13 เมตร ซึ่งไม่ได้มากเกินไปมาตรฐาน และสามารถนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบในระบบพิกัดมาตรฐานปัจจุบันได้ (รูปที่ 1.5)

(3) ขั้นตอนการบันทึกข้อมูล

จัดทำแผนที่ฐาน โดยใช้แผนที่กรมแผนที่ทหารชุด L7017 มาตรฐาน 1/50,000 จากนั้นทำการปรับแก้แผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พ.ศ. 2449-2484 ด้วยการตรึงค่าพิกัดอ้างอิงที่ปรากฏบนแผนที่แต่ละระบาย ประกอบขึ้นเป็นแผนที่ใหม่รวมจากแผนที่ทั้งหมด 27 ระบาย และทำการบันทึกเฉพาะรายนามสถานที่ซึ่งมีคำว่า “บาง” ประกอบอยู่จาก รายนามสถานที่ของ หมู่บ้าน วัด และลำน้ำ

1.2 องค์ประกอบน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง

1.2.1 นิยามองค์ประกอบน้ำที่ปรากฏในแผนที่

สัญลักษณ์และรายนามที่ปรากฏบนแผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ. 2449-2484 ประกอบไปด้วยสัญลักษณ์หรือ

รายนามที่แสดงความเป็นองค์ประกอบน้ำภายในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ประกอบด้วย

- (1) หนอง
- (2) ลาด
- (3) บึง
- (4) วัง
- (5) คลอง
- (6) บาง
- (7) ลำราง
- (8) ลำประโดง
- (9) สระ
- (10) บ่อ
- (11) แพรก
- (12) ชวด

และ องค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ ได้แก่

- (1) โคน
- (2) ดอน

1.2.2 รายนามองค์ประกอบที่ประกอบด้วยชื่อ “บาง”

จากการศึกษารายนามองค์ประกอบต่างๆ ที่ปรากฏอยู่บนแผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ. 2449-2484 จำแนกเป็นรายละเอียดได้ดังนี้

- (1) รายนามองค์ประกอบ หมู่บ้าน “บาง”
- (2) รายนามองค์ประกอบ วัด “บาง”
- (3) รายนามองค์ประกอบ คลอง “บาง”

1.3 ลักษณะบางประการจากความสัมพันธ์ระหว่าง องค์ประกอบ “บาง” กับแม่น้ำลำคลอง (รูปที่ 1.6)

1.3.1 การกระจายตัวของ “บาง” บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา

องค์ประกอบวัด “บาง”

- (1) วัด “บาง” กระจายตัวเป็นช่วงๆ เริ่มจาก ช่วงเกาะเกร็ด ช่วงคลองแม่น้ำอ้อม-แยกคลองบางกรวย ช่วงคลองบางเขน-คลองผดุงกรุงเกษม ช่วงคลองบางกอกน้อย-คลองบางกอกใหญ่ ช่วงคลองเตย ช่วงบางกระเจ้า ช่วงพระประแดง
- (2) บริเวณที่ไม่ปรากฏ วัด “บาง” เลย ได้แก่ ช่วงคลองเชียงราก ช่วงเกาะเกร็ด-คลองแม่น้ำอ้อม ช่วงวัดชลอ-วัดจี่เหล็ก ช่วงคลองบางลำพู-คลองผดุงกรุงเกษม ช่วงคลองสำโรง-พระประแดง

(3) บริเวณที่มีวัด “บาง” หนาแน่นเป็นพิเศษ ได้แก่ ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมและคลองที่ขยายออกมาจากแม่น้ำช่วงคลองแม่น้ำอ้อม-แยกคลองบางกรวย บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงคลองบางเขน ริมแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงคลองสำโรง บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองที่ขยายออกมาจากแม่น้ำช่วงพระประแดง

องค์ประกอบหมู่บ้าน “บาง”

(1) หมู่บ้าน “บาง” กระจายตัวเป็นช่วงๆ เริ่มจาก ช่วงคลองเชียงราก ช่วงเหนือเกาะเกร็ด ช่วงเกาะเกร็ด ช่วงคลองแม่น้ำอ้อม-แยกคลองบางกรวย ช่วงคลองบางกอกใหญ่ ช่วงพระประแดง

(2) บริเวณที่ไม่ปรากฏ หมู่บ้าน “บาง” เลย ได้แก่ ช่วงเหนือคลองเชียงราก ช่วงคลองบางซื่อ-วังหลวง-คลองผดุงกรุงเกษม-ถนนตก ช่วงคลองเตย-คลองสำโรง

(3) บริเวณที่มีหมู่บ้าน “บาง” หนาแน่นเป็นพิเศษ ได้แก่ ริมแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงคลองเชียงราก ริมแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงเหนือเกาะเกร็ด ริมคลองที่ขยายออกมาทางฝั่งตะวันตกจากแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงเกาะเกร็ด ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมและคลองที่ขยายออกมาทางฝั่งตะวันตกช่วงคลองแม่น้ำอ้อม-แยกคลองบางกรวย ริมคลองที่ขยายออกมาทางฝั่งตะวันตกจากแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมช่วงคลองบางกอกใหญ่ ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองที่ขยายออกมาทางฝั่งตะวันออกช่วงพระประแดง

องค์ประกอบคลอง “บาง”

(1) คลอง “บาง” กระจายตัวเป็นช่วงๆ เริ่มจาก ช่วงคลองเชียงราก ช่วงเหนือเกาะเกร็ด ช่วงเกาะเกร็ด-คลองบางเขน ช่วงคลองแม่น้ำอ้อม-แยกคลองบางกรวย ช่วงคลองบางกอกใหญ่ ช่วงคลองเตย ช่วง(พระรามสาม) ช่วงพระประแดง

(2) บริเวณที่ไม่ปรากฏ คลอง “บาง” เลย ได้แก่ ช่วงเหนือคลองเชียงราก ช่วงคลองบางเขน-คลองคูเมืองเดิม-คลองวัดหัวลำโพง ช่วงคลองลัดโพธิ์ตอนเหนือ ช่วงใต้พระประแดง-ปากแม่น้ำเจ้าพระยา

(3) บริเวณที่มีคลอง “บาง” หนาแน่นเป็นพิเศษ ได้แก่ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงคลองเชียงราก ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงเหนือเกาะเกร็ด ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงเกาะเกร็ด-คลองบางเขน ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมช่วงคลองแม่น้ำอ้อม-แยกคลองบางกรวย ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมช่วงคลองบางกอกใหญ่ ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงพระประแดง

1.3.2 การกระจายตัวของ “บาง” บริเวณแม่น้ำนครไชยศรี-ท่าจีน

องค์ประกอบวัด “บาง”

(1) วัด “บาง” บริเวณแม่น้ำนครไชยศรี-ท่าจีนมีน้อยกว่าบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามยังปรากฏกระจายตัวของวัดเป็นช่วงๆ เริ่มจาก ช่วงกลางของแม่น้ำนครไชยศรีบริเวณวัดบางพระ ช่วงใกล้ตัวเมืองนครปฐมบริเวณบางระกำ ช่วงแม่น้ำท่าจีนบริเวณอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ และช่วงก่อนถึงปากแม่น้ำท่าจีน

(2) บริเวณที่ไม่ปรากฏ หรือแทบจะไม่มีวัด “บาง” เลย ได้แก่ ช่วงตอนเหนือของอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่

(3) บริเวณที่มีวัด “บาง” หนาแน่นเป็นพิเศษ ได้แก่ ริมแม่น้ำช่วงกลางของแม่น้ำนครไชยศรีบริเวณวัดบางพระ ริมแม่น้ำช่วงใกล้ตัวเมืองนครปฐมบริเวณบางระกำ ริมแม่น้ำช่วงแม่น้ำท่าจีนบริเวณอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่

องค์ประกอบหมู่บ้าน “บาง”

- (1) หมู่บ้าน “บาง” บริเวณแม่น้ำนครไชยศรี-ท่าจีน กระจายตัวต่อเนื่องตลอดเส้นทาง เริ่มจาก ช่วงกลางของแม่น้ำนครไชยศรีบริเวณวัดบางพระ ช่วงใกล้ตัวเมืองนครปฐมบริเวณบางระกำ ช่วงแม่น้ำท่าจีนบริเวณ อ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ และช่วงก่อนถึงปากแม่น้ำท่าจีน
- (2) บริเวณที่ไม่ปรากฏ หรือแทบจะไม่มี หมู่บ้าน “บาง” เลย ได้แก่ ช่วงต้นของแม่น้ำนครไชยศรี และช่วงก่อนถึงปากแม่น้ำท่าจีน
- (3) บริเวณที่มีหมู่บ้าน “บาง” หนาแน่นเป็นพิเศษ ได้แก่ ริมแม่น้ำช่วงกลางของแม่น้ำนครไชยศรีบริเวณวัดบางพระ กระจายตัวต่อเนื่องมาจนถึงช่วงใกล้ตัวเมืองนครปฐมบริเวณบางระกำ ริมแม่น้ำช่วงแม่น้ำท่าจีนบริเวณอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ ริมคลองที่ขยายออกมาทางฝั่งตะวันตกจากแม่น้ำท่าจีนบริเวณอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ ริมคลองสุนัขหอน ที่ขยายออกมาทางฝั่งตะวันตกจากบริเวณก่อนถึงปากแม่น้ำท่าจีน

องค์ประกอบคลอง “บาง”

- (1) คลอง “บาง” บริเวณแม่น้ำนครไชยศรี-ท่าจีน มีน้อยกว่าบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามยังปรากฏกระจายตัวของวัดเป็นช่วงๆ เริ่มจาก ช่วงกลางของแม่น้ำนครไชยศรีบริเวณวัดบางพระ ช่วงใกล้ตัวเมืองนครปฐมบริเวณบางระกำ ช่วงแม่น้ำท่าจีนบริเวณอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ และช่วงก่อนถึงปากแม่น้ำท่าจีนบริเวณ
- (2) บริเวณที่ไม่ปรากฏ หรือแทบจะไม่มี คลอง “บาง” เลย ได้แก่ ช่วงตอนเหนือของอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่
- (3) บริเวณที่มีคลอง “บาง” หนาแน่นเป็นพิเศษ ได้แก่ ทั้งสองฝั่งตะวันตกและตะวันออกของแม่น้ำนครไชยศรีบริเวณวัดบางพระ ทั้งสองฝั่งตะวันตกและตะวันออกของแม่น้ำท่าจีนบริเวณอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ โดยคลองที่ขยายไปทางฝั่งตะวันตกจะมีลักษณะที่ยาวและต่อเนื่องเป็นเครือข่ายมากกว่าคลองที่ขยายไปทางฝั่งตะวันออก และ คลองรองที่ขยายออกมาจากคลองสุนัขหอนที่เชื่อมต่อมาจากทางฝั่งตะวันตกของปากแม่น้ำท่าจีน โดยคลองเหล่านี้ส่วนใหญ่เชื่อมต่อกับชายฝั่งอ่าวไทย

1.3.3 การกระจายตัวของ “บาง” บริเวณพื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงแม่น้ำนครไชยศรี-ท่าจีน องค์ประกอบวัด “บาง”

- (1) ไม่ปรากฏการกระจายตัวของวัด “บาง” ในบริเวณนี้
- #### องค์ประกอบหมู่บ้าน “บาง”
- (1) หมู่บ้าน “บาง” บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำนครไชยศรี-ท่าจีน มีการกระจายตัวเป็นช่วงๆ เริ่มจาก เริ่มจาก ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงคลองเชียงราก ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมช่วงคลองแม่น้ำอ้อม-แยกคลองบางกรวย ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมช่วงคลองบางกอกใหญ่ และ ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงพื้นที่ป่าชายเลนหลังชายฝั่ง ใกล้กับบ้านยี่สาร
 - (2) บริเวณที่มีหมู่บ้าน “บาง” หนาแน่นเป็นพิเศษ ได้แก่ หมู่บ้านริมคลองที่ขยายออกมาทางฝั่งตะวันตกแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมและคลองช่วงคลองแม่น้ำอ้อม-แยกคลองบางกรวย และ หมู่บ้านริมคลองที่ขยายออกมาทางฝั่งตะวันตกจากแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมช่วงคลองบางกอกใหญ่ ทั้งนี้ การกระจายตัวของหมู่บ้าน “บาง” ดังกล่าว มาถึงเพียงช่วงกลางของบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา
- #### องค์ประกอบคลอง “บาง”

- (1) คลอง “บาง” ที่ขยายตัวมาทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีการกระจายตัวเป็นช่วงๆ เริ่มจาก ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาช่วง คลองเชียงราก ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมช่วงคลองแม่น้ำอ้อม-แยกคลองบางกรวย ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมช่วงคลองบางกอกใหญ่ และ ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงพื้นที่ป่าชายเลนหลังชายฝั่ง ใกล้กับบ้านยี่สาร
- (2) บริเวณที่มีคลอง “บาง” หนาแน่นเป็นพิเศษ ได้แก่ ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมช่วงคลองแม่น้ำอ้อม-แยกคลองบางกรวย และ ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมช่วงคลองบางกอกใหญ่ ทั้งนี้ โดยส่วนใหญ่แล้วการขยายตัวของคลอง “บาง” ดังกล่าว มาถึงเพียงช่วงกลางของบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา อย่างไรก็ตามในแต่ละช่วง จะปรากฏมีคลอง “บาง” สายหลักที่เชื่อมต่อมาจนถึงแม่น้ำนครไชยศรี-ท่าจีน เช่น คลองบางใหญ่ที่แยกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมช่วงคลองแม่น้ำอ้อม-แยกคลองบางกรวย คลองบางเชือกหนังและคลองบางพลีที่แยกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นทางเดิมช่วงคลองบางกอกใหญ่

1.3.4 การกระจายตัวของ “บาง” บริเวณพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงแม่น้ำบางปะกงบางส่วน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น “บาง”

- (1) วัด “บาง” บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำบางปะกงบางส่วน มีการกระจายตัวเป็นบางพื้นที่ ได้แก่ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณคลองแสบแสบช่วงกลาง ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณคลองสำโรง¹ ช่วงกลางและปลาย
- (2) วัด “บาง” กระจายตัวอยู่ริมคลองแสบแสบ และ กระจายตัวอยู่ตามคลองซอยที่ขยายออกมาจากคลองสำโรง ทั้งสองฝั่ง
- (3) ไม่ปรากฏ วัด “บาง” กระจายตัวบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำบางปะกงบางส่วน ตั้งแต่บริเวณเหนือขึ้นไปจากคลองแสบแสบเลย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น “บาง”

- (1) หมู่บ้าน “บาง” บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำบางปะกงบางส่วน มีการกระจายตัวเป็นบางพื้นที่ ได้แก่ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณคลองแสบแสบช่วงกลาง ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณคลองสำโรงช่วงกลางและปลาย
- (2) หมู่บ้าน “บาง” กระจายตัวอยู่ริมคลองแสบแสบ และ กระจายตัวอยู่ตามริมคลองสำโรง รวมถึงคลองซอยที่ขยายออกมาจากคลองสำโรงทั้งสองฝั่ง โดยเฉพาะบริเวณที่ใกล้กับแม่น้ำบางปะกง
- (3) ปรากฏมี หมู่บ้าน “บาง” กระจายตัวอยู่บ้าง บริเวณพื้นที่ชายฝั่งด้านตะวันออกของปากแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึงปากแม่น้ำบางปะกง

¹ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชปี 2 โปรดฯ ให้สร้างศาลประดิษฐานไว้ที่เมือง พระประแดง (ยังเป็นเมืองอยู่ในสมัยนั้น) และต่อมา เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชสวรรคตพระราชสมภาร พระยาละแวก เจ้าเมืองกัมพูชาได้ยกทัพเรือมาตีกรุงศรีอยุธยาในปีมะแม จุลศักราช ๙๒๑ (พ.ศ. ๒๑๖๐) แต่ตีไม่ได้จึงปรารถนา เมื่อล่าทัพกลับ ได้ให้เอาเทวรูป 2 องค์ที่เมืองพระประแดงไปเมืองเขมรด้วย

- (4) ไม่ปรากฏ หมู่บ้าน “บาง” กระจายตัวบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำบางปะกงบางส่วน ตั้งแต่บริเวณเหนือขึ้นไปจากคลองแสนแสบ รวมถึงพื้นที่ทางใต้จนถึงกลางระหว่างคลองแสนแสบและคลองสำโรง

องค์ประกอบคลอง “บาง”

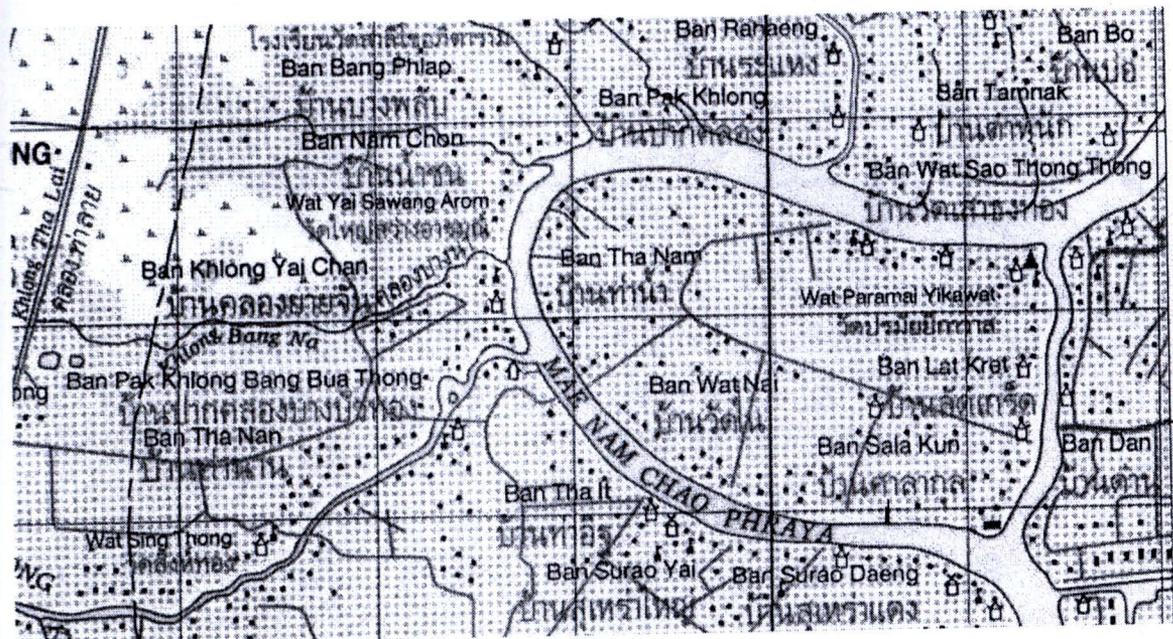
- (1) คลอง “บาง” บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำบางปะกงบางส่วน มีการกระจายตัวเป็นบางพื้นที่ ได้แก่ คลอง “บาง” ที่ขยายมาจากคลองแสนแสบ รวมถึงคลอง “บาง” ที่ขยายมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา และเชื่อมต่อกับคลองแสนแสบ คลอง “บาง” ที่ขยายมาจากคลองสำโรง และคลอง “บาง” ที่ขยายมาจากแม่น้ำบางปะกง
- (2) คลอง “บาง” มีการกระจายตัวหนาแน่น บริเวณคลองสำโรง มีการขยายออกมาทั้งสองฝั่งคลองสำโรง ทั้งส่วนที่ขยายตัวขึ้นมาทางเหนือซึ่งสามารถเชื่อมต่อไปจนถึงคลองแสนแสบ และส่วนที่ขยายตัวลงไปมาทางใต้เชื่อมต่อกับพื้นที่ชายฝั่ง
- (3) ไม่ปรากฏ คลอง “บาง” กระจายตัวบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำบางปะกงบางส่วน ตั้งแต่บริเวณเหนือขึ้นไปจากคลองแสนแสบเลย

1.4 ประมวลผล

จากข้อมูลการวิเคราะห์ดังกล่าว เมื่อนำมาประมวลพร้อมกับประวัติของแม่น้ำและลำคลองบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ซึ่งมีอยู่หลายเส้นที่ปรากฏหลักฐานการขุดขึ้นมาตั้งแต่สมัยอยุธยา สรุปได้ว่า

- (1) การกระจายตัวของวัดและหมู่บ้าน “บาง” ปรากฏตามลำแม่น้ำและคลองที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ในขณะที่ไม่ปรากฏวัดและหมู่บ้าน “บาง” ตามลำน้ำในยุคลดหรือพื้นที่ซึ่งได้รับการบุกเบิกภายหลัง ทำให้กล่าวได้ว่า “บาง” ถือเป็น คำเรียกเฉพาะ สำหรับชุมชนริมน้ำในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างซึ่งตั้งถิ่นลงหลักปักฐานสร้างวัดขุดคลองขอยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา
- (2) จากลักษณะการกระจายตัวอย่างมีนัยยะของ วัดและหมู่บ้าน “บาง” เมื่อเปรียบเทียบในส่วนแม่น้ำนครไชยศรี-ท่าจีนซึ่งมีการกระจายตัวของ “บาง” อย่างเด่นชัดเฉพาะพื้นที่ริมแม่น้ำ และแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งมีการกระจายตัวของ “บาง” อย่างเด่นชัดทั้งพื้นที่ริมแม่น้ำ รวมถึงคลองขอยที่แยกไปจากแม่น้ำ สามารถประมวลลำดับกระบวนการของหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของชุมชน “บาง” ตามลำดับขั้นตอนได้ดังนี้ การลงหลักปักฐานของ “บาง” หรือ ชุมชนริมน้ำ เกิดขึ้นในลำดับแรกบริเวณริมแม่น้ำสายหลัก หลังจากนั้นการกระจายตัวของ “บาง” จะเริ่มขยายตัวขึ้น เมื่อแม่น้ำสายหลักนั้นมีความสำคัญพอที่จะรวมกลุ่มคนให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น ซึ่งก็ตรงกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์และการปกครองมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยลักษณะการขยายตัวของ “บาง” จะเกิดขึ้นหลังจากมีการพัฒนาเครือข่ายคลองขอยแยกออกไปจากแม่น้ำสายหลักที่สำคัญนั้น
- (3) การกระจายตัวของ องค์ประกอบที่มีรายนามเกี่ยวเนื่องกับ “บาง” ทั้ง วัด หมู่บ้าน และ คลอง มีลักษณะความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันบางประการ ได้แก่
- หมู่บ้าน “บาง” และ วัด “บาง” ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา และ แม่น้ำนครไชยศรี-ท่าจีน
 - คลอง “บาง” บางแห่งที่ขยายตัวจากแม่น้ำ หรือคลองหลัก อาจไม่มี หมู่บ้าน “บาง” หรือ วัด “บาง” ตั้งอยู่บริเวณกลางคลองนั้น แต่ส่วนใหญ่แล้ว บริเวณต้นลำคลองจะมี หมู่บ้าน “บาง” หรือ วัด “บาง” ตั้งอยู่

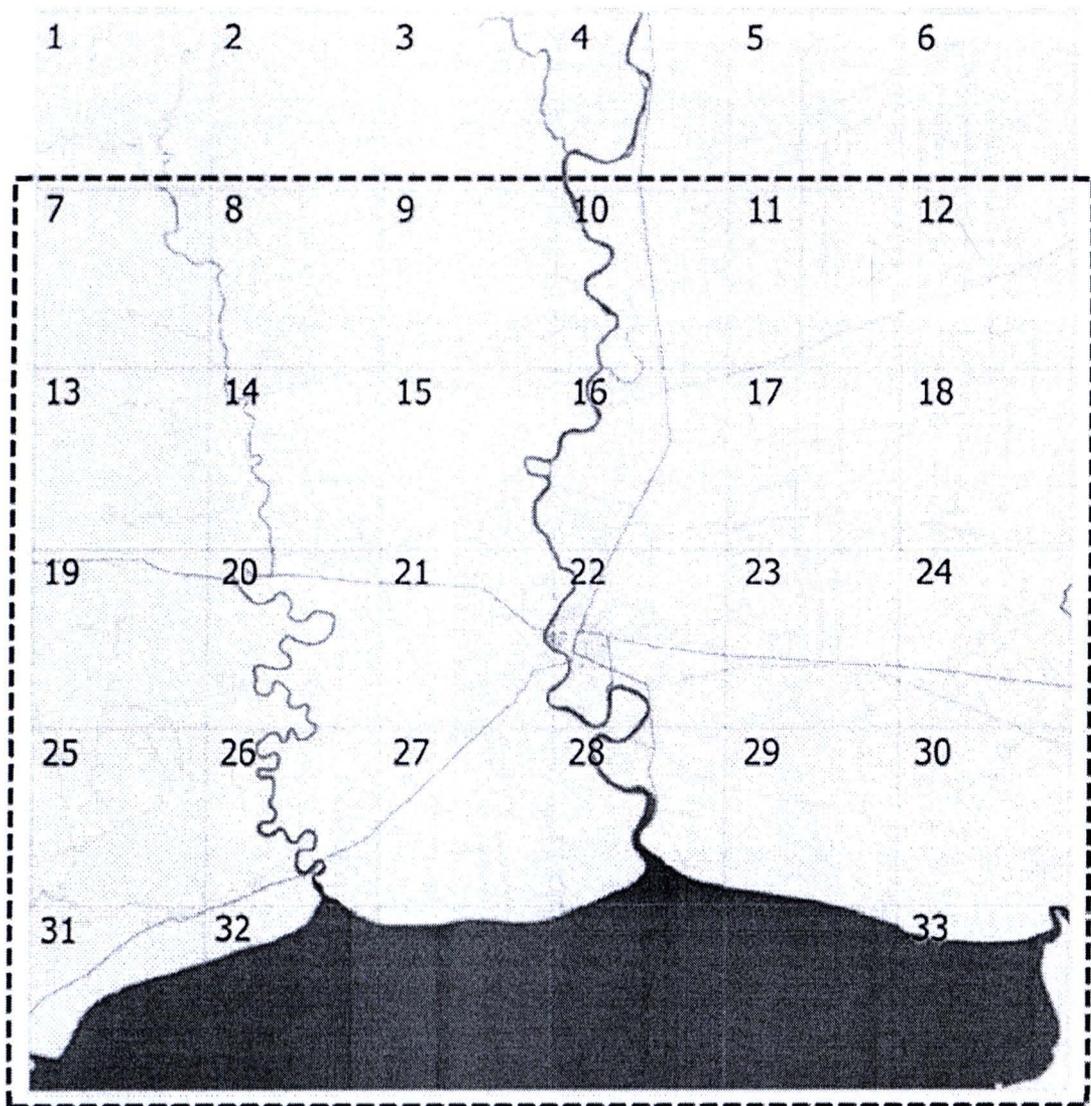
- บริเวณพื้นที่หลังคดิ่งริมแม่น้ำเจ้าพระยา และ แม่น้ำนครไชยศรี-ท่าจีน หากไม่มีคลอง “บาง” หรือ คลองทั่วไป ขยายเข้าไป จะไม่ปรากฏมี หมู่บ้าน “บาง” หรือ วัด “บาง” ตั้งอยู่
 - ถึงแม้ว่า วัด “บาง” จะไม่ได้ปรากฏพร้อมกับ หมู่บ้าน “บาง” และคลอง “บาง” แต่ เป็นที่แน่ชัดว่า ทั้งสาม องค์ประกอบนี้ ส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในบริเวณเดียวกัน หรืออยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน
 - ความสัมพันธ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นเงื่อนไขสำคัญของการตั้งถิ่นฐาน คือ คลอง “บาง” มีความจำเป็นต่อการตั้งถิ่นฐานของ หมู่บ้าน “บาง” และในขณะเดียวกัน การตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้าน “บาง” ก็หมายความว่า กำลังคนที่สามารถ ร่วมกันขุด คลอง “บาง” ขึ้นมา เช่นเดียวกับวัด “บาง” ที่ต้องอาศัยกำลังคนจาก หมู่บ้าน “บาง” ในการสร้างขึ้น
 - การกระจายของ หมู่บ้าน “บาง” วัด “บาง” และ คลอง “บาง” มีลักษณะเป็นช่วงจังหวะ ไม่ได้ต่อเนื่องกันตลอด เส้นทางของลำน้ำ ทั้งแม่น้ำเจ้าพระยาและ แม่น้ำนครไชยศรี-ท่าจีน บ่งบอกถึงนัยยะสำคัญของตำแหน่งที่ตั้งหรือ มีการกระจายตัวขององค์ประกอบทั้งสาม รวมถึงนัยยะสำคัญของขอบเขตพื้นที่เพื่อการผลิตทางการเกษตร เช่น สวนผลไม้ และนาข้าว
- (4) นอกจากคลองซอยที่ขยายออกไปจากแม่น้ำสายหลักแล้ว หากมีการพัฒนาลำคลองนั้น ให้กลายเป็นคลอง เชื่อมลัดแม่น้ำ “บาง” ก็จะเกิดขึ้นตามหลังการขุดคลองเชื่อมลัดแม่น้ำดังกล่าว ตามที่ปรากฏการกระจายตัวของ วัดและหมู่บ้าน “บาง” ริมเครือข่ายคลองสุนัขหอนและคลองลำโรง

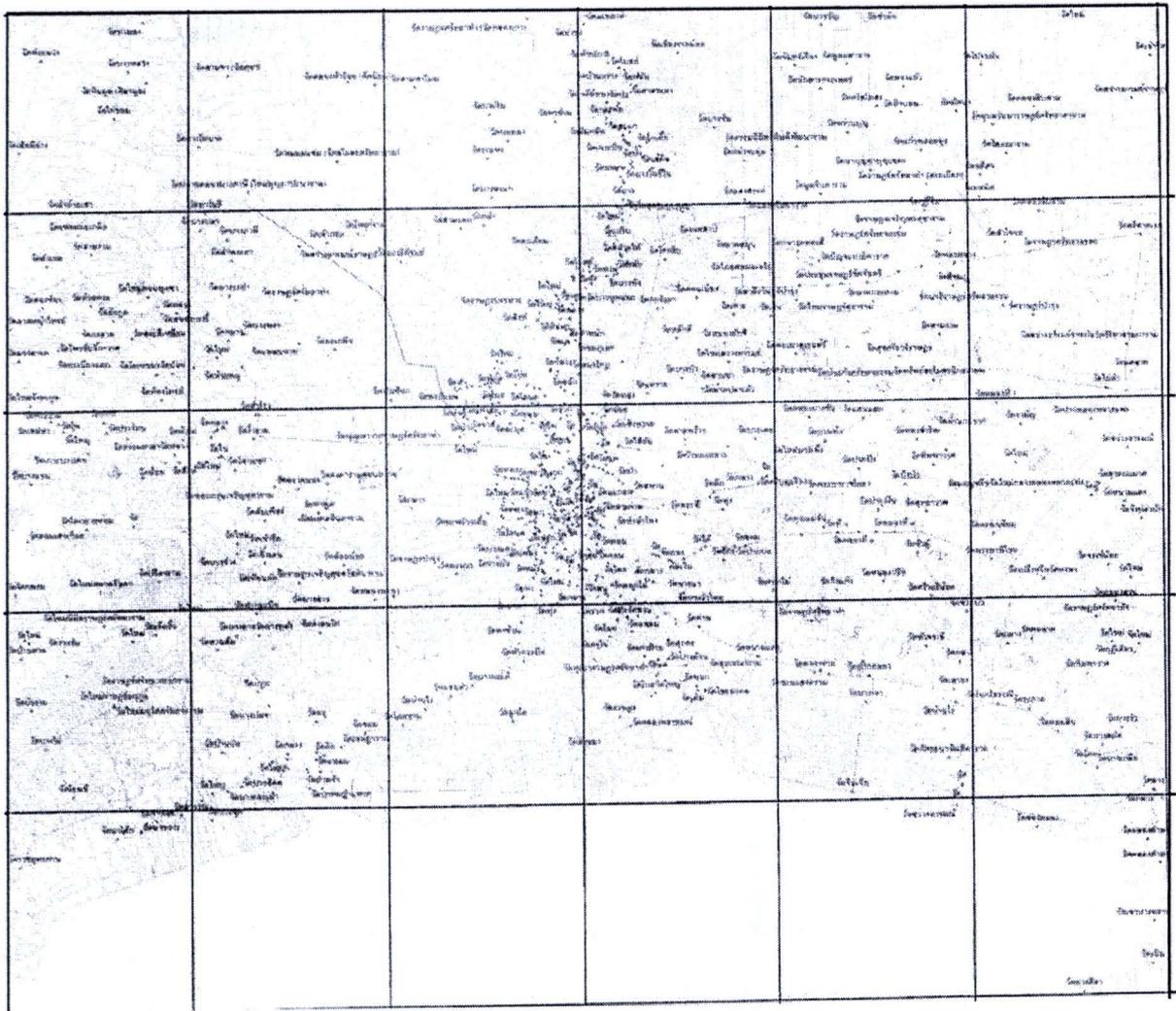
รูปที่ 1.1- รูปแสดงการสุ่มเพื่อตรวจสอบรายนามสถานที่บริเวณปากเกร็ด จากแผนที่ทหาร L-7017

รูปที่ 1.2- รูปแสดงการสุ่มเพื่อตรวจสอบรายนามสถานที่บริเวณปากเกร็ด จากแผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณกรุงเทพฯ และปริมณฑล พ.ศ. 2449-2484

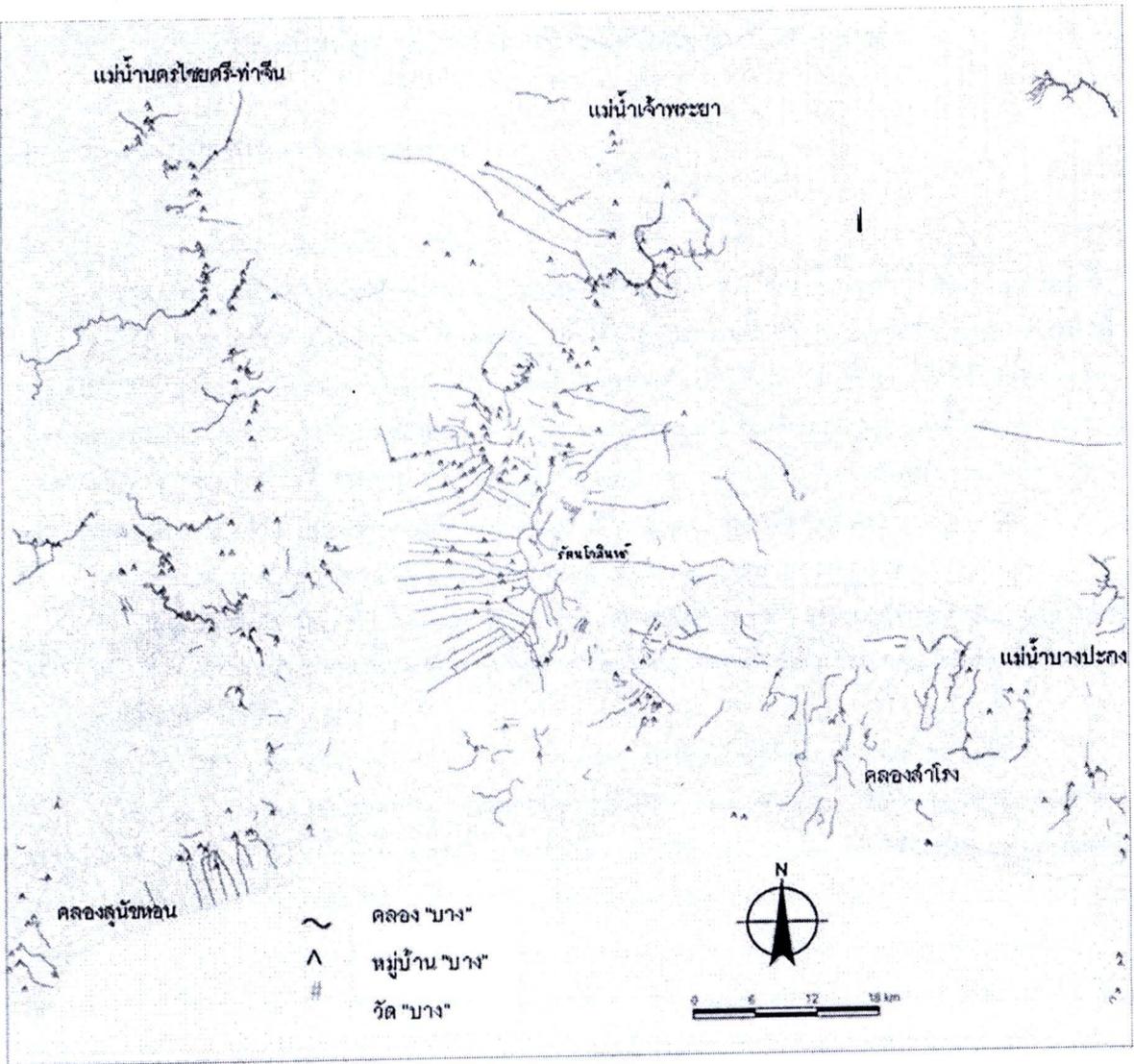

รูปที่ 1.3- รูปแสดงพื้นที่ 27ระวาง บนสารบัญแผนที่เพื่อทำการคัดรายนามสถานที่ “บาง” จากแผนที่ดุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยาบริเวณกรุงเทพและปริมณฑล พ.ศ. 2449-2484

รูปที่ 1.5- รูปแสดงการกำหนดพิกัดรายนามสถานที่ “บาง” จากแผนที่ทั้ง 27ระวาง และ ตารางตรวจสอบค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนของตำแหน่ง

Point 5	126.24	16445.4676
Point 7	3.16	6.9656
Point 8	20.56	422.7196
Point 9	96.79	9789.4641
ss		
Point Name	Error	
Point 1	2.48	6.1604
Point 2	9.08	82.4464
Point 3	41.03	1683.4609
Point 7	7.11	50.5521
Point 8	10.34	106.9156
Point 9	1.38	1.9044
Point 10	16.62	276.2244
Point 11	10.83	117.2869
Point 12	6.29	39.5641
Point 13	6.59	47.4721
Point 16	17.47	305.2009
Point 17	12.81	169.0121
SUM POWER =		131004.62
S / N =		1379.00
RMS =		37.13

รูปที่ 1.6- รูปแสดงการกระจายตัวของรายนามสถานที่ "บาง" จากแผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณกรุงเทพและ
ปริมณฑล พ.ศ. 2449-2484

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่... **- 5 ต.ค. 2556**
เลขทะเบียน... **246886**
เลขเรียกหนังสือ.....